

Η αρχιτεκτονική μιας στεγνής εποχής

Τάσης Παπαϊωάννου - 04/05/2020

Thoughts of a dry brain in a dry season T.S. ELIOT

Τι να συμβαίνει άραγε σήμερα με την αρχιτεκτονική στον τόπο μας (και όχι μόνο); Τι φταίει και χτίζουμε έτσι άναρχα, αστόχαστα, χωρίς μέτρο; Η σύγχρονη αρχιτεκτονική μας δεν έχει ταυτότητα, όπως -φοβάμαι- δεν έχουμε ταυτότητα κι εμείς. Χτίζουμε, μιμούμενοι τις περισσότερες φορές κάτι άλλο απ' αυτό που πραγματικά χρειαζόμαστε και στο οποίο θέλουμε διακαώς να μοιάσουμε. Πλασματικές ανάγκες και εφήμερες μόδες μάς καθοδηγούν, εικόνες ανούσιες, έτοιμες και προκατασκευασμένες, που τις ενστερνιζόμαστε δίχως πραγματικά να μας εκφράζουν, κάνοντάς τες σταδιακά κανόνα και πρότυπο. Γινόμαστε έτσι θύματα των ψευδών φαντασιώσεών μας, της υποκουλτούρας του life-style και της άνευ όρων κατανάλωσης.

Την ίδια στιγμή, φαίνεται πως απολέσαμε για τα καλά αυτό που μας συνέδεε με το παρελθόν της αρχιτεκτονικής αυτού του τόπου, σαν να διαρρήξαμε μια για πάντα τη σχέση μας με την ενεργό παράδοσή της. Λες και κόψαμε όλες τις ρίζες, με αποτέλεσμα σήμερα το δένδρο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής να στέκει κατάξερο, νεκρό, πεθαμένο. Δεκαετίες τώρα, δημιουργούμε ένα αλλοπρόσαλλο περιβάλλον, που μοιάζει με κακόγουστο σκηνικό χολιγουντιανής σαπουνόπερας, μια «ασκήμια φριχτής ψευτιάς». Χτίζουμε, δυστυχώς, μια αρχιτεκτονική του περιττού και όχι του αναγκαίου και του ουσιαστικού, φορτωμένη με απίθανα επιθέματα και άχρηστα στολίδια.

Η αρχιτεκτονική, όμως, είναι μια τέχνη πρωτίστως κοινωνική, η ουσία της πηγάζει από τη βαθιά συλλογική της οντότητα και όχι από μια φαντασμαγορική ατομικότητα. Τα κοινά στοιχεία που συνδέουν και ενώνουν πρέπει πρώτα να ψάχνουμε, κι όχι αυτάρεσκα εκείνα που διαφοροποιούν. Δε χτίζουμε μόνο για εμάς, αλλά και για όλους τους άλλους. Το κτίριο δεν είναι το ίδιο μ' έναν ζωγραφικό πίνακα που βρίσκεται κρεμασμένος και απομονωμένος σ' ένα δωμάτιο, αλλά ανοίγεται σε όλη την πόλη. Αυτό που χτίζουμε, συνεπώς, μέσα στον αστικό ιστό, στο απόμερο χωριό, στο φυσικό τοπίο, μας επηρεάζει όλους κι έχει επιπτώσεις σε όλο το κοινωνικό σύνολο.

Μ' αυτήν την έννοια, η αρχιτεκτονική είναι η πρώτη από τις τέχνες που πρέπει υποχρεωτικά να διηθούνται μέσα από τα φίλτρα της κοινωνικής κριτικής. Αυτή η γόνιμη κριτική και ο ουσιαστικός διάλογος -όλων και όχι μόνο των «ειδικών»- γύρω από τα θέματα του οικιστικού μας περιβάλλοντος, είναι γνώρισμα εγγενές κάθε πολιτισμένης δημοκρατικής κοινωνίας. Και αν τυχόν έχουμε χάσει αυτήν την τόσο σημαντική κοινωνική λειτουργία, οφείλουμε πάση θυσία να την επανεφεύρουμε το ταχύτερο δυνατόν! Ας θυμηθούμε τα λόγια του Σεφέρη: «...δεν έχουμε διάλογο. Είμαστε η χώρα των παράλληλων μονολόγων».

Οι αρχιτέκτονες δε χτίζουμε μόνοι μας, και δεν πρέπει να χτίζουμε μόνοι μας! Χτίζουμε γι' αυτούς που πρόκειται να κατοικήσουν στους χώρους, που μαζί τούς έχουμε σχεδιάσει. Σαν να μετατρέπουμε, δηλαδή, σε χώρο τις ανάγκες τους, να εκφράζουμε στον χώρο τον τρόπο ζωής τους. Ναι, αλλά το κρίσιμο ερώτημα είναι: ποιας ζωής; Κοιτάξτε την εικόνα τού χτισμένου περιβάλλοντος, την κατάσταση των οικισμών μας.

Μια χαοτική μάζα χτισμένου, που κοινορτοποιεί και εκμηδενίζει κάθε καλή αρχιτεκτονική προσπάθεια, κάθε ελπιδοφόρο και αξιόλογο πειραματισμό. Γιατί, υπάρχουν εξαιρετικά έργα (παλαιότερα, αλλά και σύγχρονα) Ελλήνων αρχιτεκτόνων, που όμως φαντάζουν μέσα στον αστικό ιστό σαν οι φωτεινές εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον αδυσώπητο κανόνα.

Δείτε πώς συμπεριφερόμαστε σε τοπία αρχέγονα μιας πανέμορφης χώρας. Δε μας καθοδηγεί η σοφία και η διορατικότητα, αλλά το εφήμερο κέρδος, η "αρπαχτή" που δε λογαριάζει το αύριο. Το συλλογικό κέρδος μοιάζει να χάθηκε για πάντα κάτω από τα μπαζωμένα ρέματα, τα καμένα δάση, τις παράνομες προσχώσεις, τις αυθαίρετες και άναρχες επεκτάσεις. Όλα αυτά, δυστυχώς, αποτελούν την έκφραση των αξιών μας ως κοινωνίας.

Έστω όμως και τώρα, πρέπει να ξαναβρούμε τα απολεσθέντα θραύσματα της τέχνης μας. Να κουτοσταθούμε και να στρέψουμε το βλέμμα μας στο παρελθόν που μας διδάσκει, όσο κι αν κάτι τέτοιο μας πονάει και μας πληγώνει. Μέσα απ' αυτό το αντικαθρέφτισμα, θα μπορέσουμε -ίσως- να διακρίνουμε τον δρόμο προς το μέλλον. «Χωρίς τέτοιες οπισθοδρομήσεις, δεν είναι δυνατόν κανένα μεγάλο προχώρημα και καμία νέα δημιουργία, όσο έξυπνα και αν την έχουμε φανταστεί, δεν έχει την παραμικρή προοπτική για μέλλον, εκτός αν έχει δανειστεί από το παρελθόν», αναφέρει χαρακτηριστικά ο Αμερικανός ζωγράφος Μαρκ Ρόθκο.

Αυτό το «δάνειο» από το παρελθόν μπορεί να λειτουργήσει διδακτικά, ώστε να ξαναβρούμε μέσα στη σημερινή γενικευμένη θολούρα τις δυνάμεις εκείνες που θα βοηθήσουν στην αναγέννηση μιας νέας δημιουργικότητας, μιας νέας, πιο στοχαστικής αρχιτεκτονικής. Να κατανοήσουμε πριν απ' όλα ότι ο δρόμος που ακολουθούσαμε όλα αυτά τα χρόνια ήταν αδιέξοδος και οδηγούσε στην ευτέλεια και στον μαρασμό.

Φαίνεται πως πρέπει να επιστρέψουμε πολύ πίσω, αν θέλουμε να προχωρήσουμε μπροστά. Γιατί κάθε νέο προχώρημα δεν μπορεί παρά να βασίζεται σ' ένα έδαφος σταθερό, εκεί να πατήσουμε, προκειμένου να κάνουμε το επόμενο βήμα προς το μέλλον. Πάνω σ' αυτό το έδαφος πρέπει να πατήσουν οι νέοι αρχιτέκτονες, για να κάνουν μια καλύτερη αρχιτεκτονική απ' αυτήν που κάναμε εμείς.

Κι αυτό το μετέωρο βήμα δεν πρέπει να μας φοβίζει, αν εκφράζει μια πηγαία και αυθεντική αρχιτεκτονική. Όλοι μαζί και καθένας χωριστά πρέπει να δουλέψουμε σκληρά, για να εκφράσουμε τις υγιείς δυνάμεις αυτού του τόπου, που σήμερα βρίσκονται καταχωνιασμένες στη σκιά. Από εμάς εξαρτάται αν θέλουμε να τις ανακαλύψουμε, πίσω από τα εκτυφλωτικά φώτα της ανόητης δημοσιότητας που τις σκιάζει και τις εξαφανίζει.

Εκεί, στις σκιερές κόγχες της ζωής μας πρέπει να ψάξουμε, να ψηλαφίσουμε αυτό που μπορεί να μας ενώσει. Σήμερα, στο παρόν. Όχι κάπου αλλού, μακριά. Δίπλα μας πρέπει να ψάξουμε, στα ταπεινά και στα ασήμαντα

-σε πρώτη ματιά- πράγματα της καθημερινότητάς μας. Δίπλα μας και μέσα μας.

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 28.12.2018